

LITTERÄRA ANALYSER

I litterära analyser tittar man närmare på skönlitterära texter som romaner, noveller och dikter. Här finns analyser av en novell och en dikt som du kan läsa i bokens novell- och diktkapitel.

Enkelriktad kommunikation

En analys av Jonas Hassen Khemiris novell "Oändrat oändlig"

Jonas Hassen Khemiri (född 1978) är en av de mest framträdande svenska författarna i sin generation. Den omtalade debutromanen *Ett öga rött* (2003) har följts av en rik textproduktion som med humor och ironi tar sig an aktuella samhällsämnen som rasism och segregation. Numera är Khemiri främst verksam som dramatiker och han har de senaste åren satt upp en rad uppmärksammade pjäser både i Sverige och utomlands. Novellen "Oändrat oändlig" finns i författarens tredje bok *Invasion! Pjäser, noveller, texter* (2008).

Novellen inleds in medias res med repliken: "Helt ärligt. Jag skulle inte ändra någonting för vår kärlek var det vackraste jag upplevt och det finns ingenting ingenting som jag ångrar. Hör du det?" Läsaren får sedan följa hur den ena parten i ett havererat förhållande har ett försök till dialog med sin före detta. Dialogen består av omväxlande långa och mycket kortfattade repliker som återges med en talspråklig stil och fångar språket hos en ung person i 2000-talets Sverige. I en replik får vi exempelvis veta att någon fått "värsta schysta rabatten".

I novellen huggs många meningar av och ord utelämnas. Som läsare får man själv fylla i tomrummen. Många korta yttranden får också stå helt själva på en rad, vilket skapar en speciell rytm och förstärker känslan av talspråk och dialog. Man vet till en början inte vem det är som faller replikerna eller ens om de uttalas högt, eftersom det inte finns några anföringsverb som "sade" eller "tänkte".

*Det var ju bådas fel.
Inte bara ditt.
Även om.
Ja.
Även om.
Jag ibland kan tycka att.*

Förutom att den talspråkliga stilen antyder att berättaren är en ung person finns få ledtrådar till vilka huvudpersonerna är. Att författaren inte serverar läsaren några namn utan bara kallar personerna för "jag" och "du", vilket inte avslöjar kön, ger intressanta effekter. Trots att "jag" och "du" skulle kunna vara vilka som helst fylls undertexten med schablonmässiga föreställningar om kärlekspar. "Jag" blir man och "du" kvinna, eller tvärtom. Lika lätt följer tanken schablonbilden för hur kärlekspar ser ut, till exempel på film, och huvudpersonerna blir unga och snygga. Åtminstone jag själv slås först en bit in i novellen av att jag faktiskt inte vet och att jag trots det drar slutsatser och placerar i fack. Kön och genus är omdiskuterade ämnen i vår tid och genom att undanhålla information som skulle kunna könsbestämma huvudpersonerna utmanar författaren läsarens föreställningar. På så vis blir novellen till ett inlägg i debatten. Läsaren blir medveten om att föreställningen om hur ett kärlekspar ser ut sitter lika mycket i ens eget huvud som i samhällets normer.

I novellens fördjupning räknar "jag", som i den inledande repliken försäkrat att han eller hon inget vill ändra, upp fler och fler omständigheter som trots allt skulle behöva förändras litegrann. Berättarperspektivet ligger hela tiden hos "jag" som vill ändra allt från vädret och platsen för första träffen till pinsamma saker som yttrats. Effekten är till en början tragikomisk. "Du" svarar inte och det man antagit vara dialog antar mer och mer formen av en monolog – en absurd enkelriktad kommunikation präglad av ironisk humor, där önskan att ändra och göra ojort varvas med formuleringar som på ett enkelt, vardagligt sätt fångar förälskelse och stark attraktion:

*[...] hur vi aldrig hade tid
att säga allt som vi ville
säga innan det blev dags att
säga hejdå. Hur vi kysstes i
hallen. Hur våra läppar var*

*som samma sort. Hur våra
tungor. Hur våra handleder.
Hur våra färger.*

Den ironiska humorn bryts plötsligt genom ett par korta repliker där det framgår att "jag" inte bara velat ändra yttre omständigheter utan även egenskaper hos den tigande "du": "Hos dig? Nej. Absolut inte. Kanske lite småsaker. Ordval och sånt." Berättarjagets inre konflikt blir tydlig – den består i en oförmåga att kunna acceptera sin partner som hen är. Den varma humorkänslan bryts vid insikten om att det inte bara varit roligt, och att den monologiska dialogen riktar sig till en före detta vars tystnad kanske förklaras av personlig olycka. "Du" i novellen har uppenbarligen inte fått ta plats eller blivit accepterad i "jag:s" vilja att göra om dem och deras förhållande till något det aldrig varit.

Konflikten djupnar alltmer kring ett olyckligt kärleksförhållande vars största hinder verkar vara "jag:s" brist på insikt. I den korta repliken "Va? Tja därför att. Saker tar slut." förstår vi att förhållandet är över. I den våg av återberättade episoder och saker "jag" vill ändra, som sköljer över läsaren, skymtar en otrohetsaffär fram. Denna ger "jag" till skillnad från de övriga banala detaljerna inte sken av att ångra: "Det kan inte ha varit kul för dig att läsa de där messen som jag förstår att man kunde. Misstolka. Men allt det där var ju bara på skämt du vet."

I slutet får vi veta något oväntat som kan vara ytterligare en orsak till "du:s" tystnad: ett självmordsförsök. Långt innan dess har känslan av att "jag" är helt fixerad vid sin egen upplevelse, vuxit sig allt starkare. "Du" måste för länge sedan ha tröttnat på att försöka försvara sig eller ens svara på den enkelriktade kommunikationen. Som läsare upplever man en stor lättnad i slutet när "du" äntligen handgripligen reagerar på den framvällande ordmassan genom att försöka kasta en ljusstake mot "jag". Svaret på den attacken blir den sista replik som "jag" faller: "[...] det är klart att jag ångrar en massa jag ångrar och vill ändra på så mycket mer saker än jag kan erkänna och jag bara önskar att du någon gång kan förlåta för inget inget har varit som vi." Repliken antyder att "jag" någonstans förstår att även viktigare saker borde ångras, men som läsare är man redan medveten om vad titeln anspelar på. Allt är oändrat och oändligt. Att vilja ändra på allt gör att inget alls i själva verket går att ändra på.

Temat i novellen är sökandet efter den perfekta kärleken, en perfekt känsla. Detta sökande är dömt att misslyckas eftersom människan är just människa och långt ifrån perfekt. Kanske är detta sökande något som är typiskt för vår tid, där människan hela tiden står inför möjligheten att zappa, ändra, köpa nytt och börja om. Förutom att ge oss frihet dömer denna möjlighet oss lätt till känslan av att sitta fast i en oändrad oändlighet.

